

Farkas Péter

IDŐSKORÚ NÉPESSÉG A 2010-ES ÉVEK CSALÁDJAIBAN

Bevezetés

Az idősödő társadalmak jelensége ma már jól ismert folyamat, a világ számos országában megfigyelhető, demográfiai, gazdasági, társadalmi következményeit a mindennapi valóság szintjén is megéljük.

Az ENSZ által „hosszú élet forradalmának”¹ nevezett demográfiai változás már a XX. században elkezdődött, és lényegi gazdasági, társadalmi, kulturális változásokat hozott a világ népessége számára, de elsősorban az európai államokban.

Magyarországon a 65 éves és ennél idősebb népesség aránya 1990 és 2017 között 13 százalékról 19 százalékra növekedett, és az előrejelzések szerint, 2070-re eléri a 29százalékot²

Míg a demográfiai öregedés, a korstruktúra romlása a maga átütő társadalmi hatásaival kedvezőtlen folyamatot jelent, az életkor meghosszabbodása nagyon is pozitív jelenség.

A születéskor várható élettartam kitolódása és a fejlett társadalmak növekvő átlagéletkora miatt ugyanis egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy egy másodgeneráció úgy nő fel, hogy a felnőtté válásig élnek a nagyszülei.

A családszerkezeti változások és a nők növekvő munkaerőpiaci részvétele szükségszerűvé teszi a külső segítséget a kisgyermek gondozásában is.³

Egyre több kutatás sugallja azt az eredményt, hogy az idős népesség inkább nemzetgazdasági erőforrásként, exponenciálisan növekvő fogyasztói szegmensként jelenik meg a családok és az egész társadalom számára⁴

De nemcsak pozitív, hanem egyelőre megoldatlan, a mindenkori kormányok számára komoly fejtörést okozó problémával is szembesülhetünk az idősödő társadalom kapcsán. Az öregedési folyamat kezeléséhez minden területnek, tudománynak hozzá kell tennie a maga kimunkált részmegoldásait.

Öregedés és fejlődés harmadik szakasza⁵

Életünk mintegy negyedét töltjük azzal, hogy felnőtté válnunk, és háromnegyedét azzal, hogy öregszünk. Az öregedés valamennyiünket személyesen érint, hiszen mindannyian megöregszünk és valamennyien foglalkozunk idős emberekkel (legalább szüleinkkel, nagyszüleinkkel).

Az emberi idősödés akkor kezdődik, amikor a szervezet felépítő tevékenysége már nem tart lépést a bontással, felhasználással.

Az öregedés nem csupán a képességek hanyatlása, hanem új tulajdonságok keletkezésének folyamata is, amelynek van célja, értelme és tartalma.

Fritz Riemann: Az öregedés művészete című könyvében 10 pontban sorolja fel az öregedés és öregség örömeit. Ezek a következők:

- bölcsébbé válunk,
- edzettebbek leszünk,
- erőnk teljébe jutunk,
- érzelmeink elmélyülnek,
- önmagunkra találhatunk,
- önzetlenebbé válhatunk,
- élvezhetjük a nagyszülőség örömeit,
- a világ kitarul előttünk,
- késztetéseink, törekvéseink tisztultabbak, célzottabbak,
- lelki életünk gazdagodhat.

A nemzetközi politikai és szakmai szervezetek újabban kulcsstratégiaként kezelik az egészségmegőrzést és ennek iránymutató állásfoglalásaként készült el az egészségmegőrzés Ottawai Kartája (egészségfejlesztéssel foglalkozó dokumentum).

Időközben a felhalmozódott tapasztalatok, a tudományos kutatások, a globális és helyi demográfiai változások alapján mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy az idősödés és az idős-kor kérdései meghatározzák az egyén, a család, a közösség, a gazdaság, a kultúra és ezen belül a társadalmak egészségügyi és szociális biztonságát.

A XX. század kötelező erejű megállapítása: az egészségmegőrzés értékes beruházás és a nemzedékek hosszabb ideig tartó harmonikus együttélésének feltétele. Az idősödéssel felhalmozódó és gyakoribbá váló kockázatok megelőzése, megoldása az egészségben és életminőségben egyaránt szervezett, törvényekkel garantált társadalmi közmegegyezést tesz szükségessé.

1 „Hosszú élet forradalma” – ENSZ dokumentum, Bécs, 1982 Az első öregedéssel foglalkozó világkonferencián

2 Monostori Judit – Gresits Gabriella: Idősödés, in: Demográfiai Portré 2018, KSH, NKI, 127–145o.

3 Gyarmati Andrea (2011): Nagyszülők és unokák. Az intergenerációs kapcsolatok jellege és változása, Kapocs X. évf./4

4 Az 55 évesek és idősebbek Magyarországon, 2018 – összegző tanulmány, Századvég Politikai Iskola Alapítvány, 2018. 1-71 o.

5 Farkas Péter: A szeretet közössége, (L'Harmattan Kiadó, 2014, 87-92 o.)

Az egészségmegőrzés sikerének négy stratégiai alapfeltétele az egészséges és aktív időskor érdekében a következő:⁶

1. az idősödés és időskor egészségét támogató társadalompolitika kiépítése,
2. az idősödés és időskor egészségét segítő és erősítő környezeti feltételek kialakítása,
3. az ilyen irányú közösségi akciók és programok, valamint széleskörű felvilágosítások kibontakoztatása,
4. az idősödő és időskorú emberek személyes részvételének ösztönzése és támogatása saját és közösségi életük minőségfejlesztésében.

Az időskorú népesség demográfiai jellemzőinek vázlatja

A demográfiai öregedés az egyik meghatározó szociodemográfiai jelenség a világ fejlettebb régióiban.

A XX. század az úgynevezett első demográfiai átmenet révén teljes fordulatot jelentett a népesség fejlődésében. A fejlett országokban a korábbi magas termékenységgű, rövid élettartamú, fiatal korösszetételű népességből történelmileg rövid idő alatt alacsony termékenységgű, hosszú élettartamú és idős népesség alakult ki.⁷

A folyamat közben a népességszám a többszörösére emelkedett.

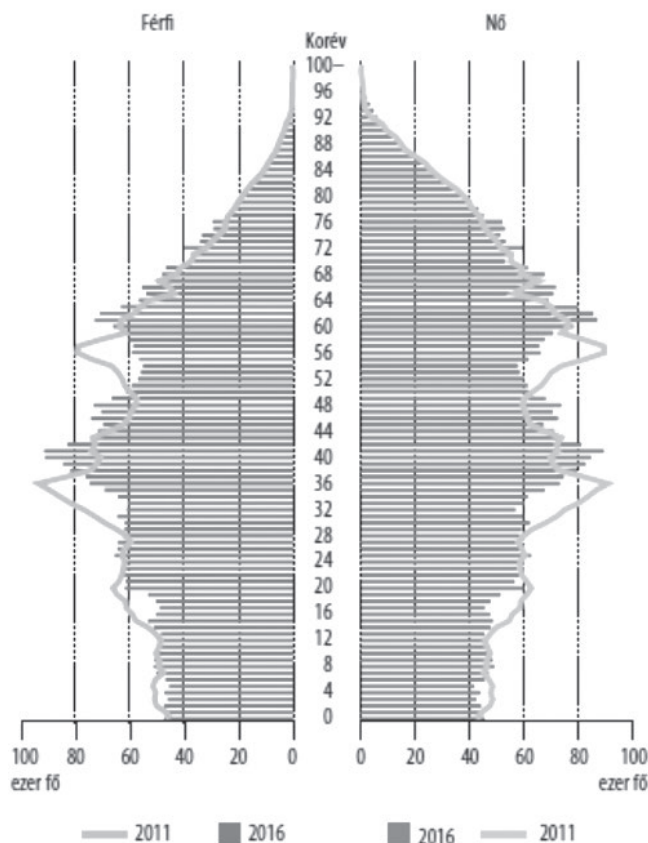
Magyarországon az első demográfiai átmenet nagyjából egy évszázad alatt zajlott le, a XX. század utolsó negyedéig tartott. Tartama alatt a korábbi 5-6 közötti átlagos gyermekszám, (teljes termékenységi arányszám) 2,0 értékre csökkent. Hasonló mértékű változások jellemzik a halandóságot is. A születéskor várható élettartam a 30 év körüli értékről a század végére 70 évre emelkedett. A csecsemőhalandóság 25 százalékról 2 százalékra mérséklődött. Az ország mai területén mintegy kétszeresére nőtt a népesség száma.

Magyarország mai területén az 1871. évi népszámlálás idején a népesség 5,01 millió főt számlált. Ebből a 0-4 évesek száma 1,84 millió, a 15-64 éveseké 3,03 millió fő volt. A népesség 2,88 százaléka, összesen 144 ezer fő tartozott az idősek, a 65 évesek és annál idősebbek közé. A legidősebbek létszáma pedig elenyésző volt, mindössze 3659, legalább 85 éves embert számláltak 1871-ben.

Közel 130 évvel később, 2000-ben a népesség száma 10,04 millió fő, a 0-4 évesek száma 1,72 millió fő, a 15-64 éveseké 6,86 millió fő. A népesség 14,6 százaléka már betöltötte a 65. életévét.

1871-ben a népesség átlagos kora 25,5 év volt, míg az ezredfordulón az átlagpolgár 38,7 éves volt.⁸

Magyarországon a 65 éves és ennél idősebb népesség aránya 1990 és 2017 között 13 százalékról 19 százalékra növekedett, de az előrejelzések szerint 2070-re eléri a 29 százalékot.⁹

1. ábra: A népesség száma nem és életkor szerint (Forrás: Mikocenzus 2016, KSH)

Az utóbbi évtizedekben az idősek belső korösszetétele is megváltozott. Növekedett a 80 éves és a feletti, azaz a nagyon idősek aránya és száma. Míg 1990-ben 260 ezer, 2016-ban már 412 ezer ilyen korú lakost számláltak.

A férfiak és nők eltérő halandósági mutatói miatt az idősek körében magasabb a nők aránya. Minél idősebb korosztályról beszélünk, annál nagyobb az arányeltolódás. Míg a 65 és annál idősebbek 57 százaléka, a 85 éves és idősebb népességnek már 73 százaléka nő.

A meghosszabbodott várható élettartam együtt jár azzal, hogy az időskor alsó határa több szempontból is későbbi életkorra tolódik el.

Egyfelől kitolódik a középkorúság határa mind az érintettek, mind a társadalom egésze szerint, 60-65 évre. Az European Social Survey (ESS) eredményei szerint a 60-64 éves korcsoporthoz tartozók egyik fele középkorúnak, a másik fele viszont időskorúnak tartja magát. És a középkorú idősek (, azaz 65-69 évesek) között is egyharmad azok aránya, akik középkorúnak tartják magukat, de döntő többségben egy idős önpercepcióról van szó. Ahogy csak 70 felett beszélhetünk időskori tudattal rendelkező népességről.¹⁰

6 Iván László: Ne féljünk az öregedéstől, Sub Rosa Kiadó, Bp., 1997.

7 Hablicsek László (2001): A népesség öregedése – A holland – magyar összehasonlító vizsgálat margójára, KSH, NKI, Demográfia, 153-178 o.

8 Hablicsek id. mű

9 Monostori – Gresits id. mű

10 European Social Survey (ESS) 2008 – as felvétele

2016-ban a férfiak 65 éves korban egészségben várható élettartama 6,7, a nőké 6,4 év volt.¹¹

Mivel a nők átlagosan hosszabb ideig élnek, mint a férfiak, és az egészségben várható élettartamukban nincs lényeges különbség, a nők a férfiakénál hosszabb betegségben töltött időszakra számíthatnak.

A 2016. évi mikrocenzus idején a magánháztartásban élő 65 éves és idősebb népesség 31 százaléka élt egyedül. Az egyedül élők aránya a nők körében magasabb, és az életkor előbbre haladásával arányuk növekszik.

Az egyszemélyes háztartásokban élők körében egyre na-

gyobb az elváltak aránya, ami azt jelenti, hogy napjainkban a párkapcsolatok törekenyebbé válása is egyre jelentősebb szerepet játszik abban, hogy az idős generációk nagy csoportjai egyedül maradnak. 1990-ben a 65 éves és idősebb egyedülálló férfiak 17 százaléka, 2016-ban pedig már 27 százaléka volt elvált. A nőknél ugyanazon időszak alatt a mutató értéke 9 százalékról 16 százalékra emelkedett.

2016-ban az idősek 43 százaléka élt két fős háztartásban, partnerével együtt. A férfiak körében minden korcsoportban sokkal gyakoribb az ilyen családszerkezet, mint a nőknél.

	1980		1990		2001		2011		2016	
Férfi										
Idős korcsoportok	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
60-64	170481	3,3	259856	5,2	229703	4,7	293440	6,2	254 486	5,2
65-69	238087	4,6	221183	4,4	202442	4,2	221918	4,7	329 838	6,7
70-74	172785	3,3	106513	2,1	168654	3,5	162896	3,5	183 260	3,7
75-79	106475	2,1	117075	2,3	118653	2,4	115657	2,5	124 593	2,5
80-84	50488	1	57685	1,2	49520	1	73546	1,6	75 881	1,5
85-	19458	0,4	25008	0,5	35713	0,7	43539	0,9	47 688	1
Férfi összesen	5.188.709	100	4.984.904	100	4.850.650	100	4.718.479	100	4.677.542	100
Nő										
60-64	210205	3,8	326068	6	305606	5,7	360551	6,9	338 216	5,4
65-69	309285	5,6	308485	5,7	287855	5,4	301053	5,8	273 781	7,1
70-74	243452	4,4	161269	3	268693	5	260948	5	338 216	3,9
75-79	168194	3	199509	3,7	220170	4,1	215416	4,1	235 089	2,7
80-84	95868	1,7	114744	2,1	104704	2	160669	3,1	159 816	1,6
85-	45354	0,8	62451	1,2	89846	1,7	121478	2,3	128 474	1
Nő összesen	5520754	100	5389919	100	5347665	100	5219149	100	5 126 295	100
Nő+Férfi együtt										
60-64	380686	3,6	585924	5,6	535309	5,2	653991	6,6	729 683	7,4
65-69	547372	5,1	529668	5,1	490297	4,8	522971	5,3	592 702	6
70-74	416237	3,9	267782	2,6	437347	4,3	423844	4,3	457 041	4,7
75-79	274669	2,6	316584	3,1	338823	3,3	331073	3,3	359 682	3,7
80-84	146356	1,4	172429	1,7	154224	1,5	234215	2,4	235 697	2,4
85-	64812	0,6	87459	0,8	125559	1,2	165017	1,7	176 162	1,8
Ország összesen	10709463	100	10374823	100	10198315	100	9937628	100	9 803 837	100

1. táblázat: A 60+ népesség korcsoport szerinti bontásban

(Forrás: Az 55 évesek és idősebbek Magyarországon 2018 – Századvég összegző tanulmány)

Időskor és életminőség

2014-ben az Európai lakossági egészségfelmérésre második alkalommal került sor Magyarországon.¹²

Az eredmények alapján elmondható, hogy annak ellenére, hogy a születéskor várható élettartam folyamatosan nő hazánkban, a lakosság egészségi mutatói még mindig kedvezőtlen képet rajzolnak ki. Az idősek jelentős része valamilyen

11 Monostori – Gresits id. mű

12 Boros Julianna: Egészség időskorban, in. Ezüstkör korosodás és társadalom, Konferenciakötet, KSH, 2017 – szerk. Giczi Johanna, 35-51 o.

krónikus betegségben szenved, emiatt gyakran veszik igénybe az egészségügyi intézmények különböző szintű ellátásait, de még így is maradnak kielégítetlen szükségletek.

Az egészségmagatartást illetően is nagyobb tudatosságra lenne szükség: a többi korcsoporttal összehasonlítva a táplálkozási szokások viszonylag egészségesnek mondhatók, de a fizikai inaktivitás miatt az elhízás rendkívül gyakori. Az alkoholfogyasztás az idős férfiaknál okoz problémát, és bár a dohányzás az idősebb korosztályokban alacsonyabb gyakoriságú, mint a fiataloknál, időbeli összehasonlítások alapján úgy látszik, az idősek körében növekszik a gyakoriság.

A hazai kutatások azt mutatják, hogy az idősek számára az egészséggel összefüggő életminőség legfontosabb elemei a következők: az egészség megléte (és a betegség, a fájdalom hiánya), a családhoz tartozás (szemben a magányossággal), mások segítése (és segítség kapása másoktól), a szeretet az emberi kapcsolatok minősége, beszélgetés másokkal, valamint a belső és külső békeség megléte.¹³

A Hungarostudy 2002-es országos reprezentatív vizsgálata alapján a 65 évesnél idősebbek minden életminőség mutatóban lényegesen rosszabb állapotban vannak, mint a 65 év alattiak.¹⁴

Az idős férfiak több mint 5 százaléka, a nők mintegy 10 százaléka a jóllét teljes hiányáról számolt be. A három legfontosabbnak ítélt, a rosszabb általános jóllétet előre jelző tényező, az idősek esetében a vitális kimerültség, a rossznak ítélt egészségi állapot és a munkaerő-csökkenés. Védő tényezőnek minősül körükben a problémacentrikus megküzdés, az életcélok és a társas támogatás megléte.

Rizikófaktoroknak bizonyulnak viszont a depresszív és szorongásos tünetek, a diszfunkcionális attitűdök, a női nemhez való tartozás, a fájdalomtünetek és a negatív életesemények.

A magyar idősek egészségi állapota, illetve állapotuk szubjektív megítélése európai viszonylatban negatív képet mutat: a 65 év feletti 18 százaléka rossznak, 10 százaléka pedig nagyon rossznak ítéli egészségi állapotát.¹⁵

Általános jelenség, hogy a nők a férfiakhoz képest magasabb arányban számolnak be rossz egészségi állapotról.

A megélt és tényleges egészség szempontjából a mentális betegségek megléte a kulcstényező. A súlyos depresszió fennállásának valószínűsége a 80 feletti körében a legmagasabb (24%), és további 19 százaléknak vannak depresszív tünetei. A 65 év feletti esetében a nők nagyobb arányban élnek együtt ezzel a problémával.

A párkapcsolatok megléte komoly védelmi faktor a depresszióval szemben, a súlyos depressziósok aránya a párkapcsolatban élőknel a legalacsonyabb (5%).

Iskolai végzettség szempontjából előfordulása a legfeljebb

Forrás: iStock

8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében a legmagasabb (12%), míg a felsőfokú végzettségük körében a legalacsonyabb (2%).

Az egészségügyi ellátásban ma még nem tudatosodott eléggé, hogy a saját magunkról és másokról alkotott nézeteink, az emberi természetről formált képünk alapvetően hiányos.¹⁶

Az életminőség növelését szolgáló beavatkozások már egyre inkább figyelembe veszik, hogy az emberek négydimenziós lények.

A fizikai vagy testi-gazdasági dimenzió jelenti a fennmaradást, az életet.

A mentális vagy értelmi dimenzióban történik a tanulás, a fejlődés, a növekedés.

A társadalmi dimenzió az érzelmekért, a szeretésért, az emberi kapcsolatokért „felelős”.

A spirituális vagy lelki dimenzió az értelmes cél és szolgálat szolgálója, hogy mindannyian „nyomot” hagyassunk a világban.

Amikor az embereket teljes személyiségként kezelik, akkor azok önként nyújtják kreativitásuk és erőfeszítésük legjavát, és vállalnak felelősséget magukért és másokért, azaz cselekednek a megfelelő módon.¹⁷

Egy-egy területet kiszakítva, és csak arra fókuszálva, a rövidtávú eredményeken kívül mást nem lehet elérni. Az sem kevés, de hosszú távon nem fenntartható és nem szolgálja sem a teljes személyiséget, sem az egyén életminőségét, egészségét.

A nemzedékek kapcsolattípusa nagymértékben függ a népességek közösség integritásától vagy dezintegritásától.¹⁸

Az időskori magány vizsgálatai azt mutatják, hogy nem az idősek húzódnak el saját hibájuk révén a közösségi életből, hanem kirekesztik őket.¹⁹

13 Füzesy Zsuzsanna – Törőcsik Márta – Lampek Kinga (2013): Az időskor egészségpszichológiája: Tények és trendek, in: Kállai I. – Kaszás B. – Tringer L. (szerk.): Az időskor egészség pszichológiája, Medicina, 68-83 o.

14 Kovács Mónika Erika – Jeszenszky Zita: Időskor és életminőség, in: Kopp M. – Kovács M. (szerk.): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón, Semmelweis kiadó, 20-23 o.

15 Monostori - Gresits id. mű

16 Füzessy – Törőcsik – Lampert id. mű

17 Steven R. Covey: A kiemelkedően sikeres ember 7 szokása, Bagolyvár Kiadó, 2010.

18 Farkas P. id. mű

19 Kovács Mónika Erika – Jeszenszky Zita: Időskor és életminőség, in: Kovács M. E. – Kopp M. (szerk. 2002): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón, Semmelweis kiadó, 20-23

Mi fontosabb a testi-lelki béke és biztonság, vagy a ráerőltetett szerepek terheinek sokasága?

Az önként vállalt és önismerettel fejlesztett élet a folyamatosság és a valahová, valakihez tartozás biztos tudata.

Idősek a társadalomban

A nemzedékek együttélése a 60-as években meginduló és a 70-es években felgyorsuló területi-társadalmi mobilitással elvesztette korábbi jelentőségét. Az idősebbek az ezredfordulón egyre inkább „magukban” élnek, és a nemzedékek együttélése is sok helyen inkább kényszerhelyzet, mint választás eredménye.²⁰

Az idős ember szerepe mind a családon belül, mind a társadalomban csökkent a rendszerváltozás után.

A 90-es évek társadalmá már az újfajta tudás befogadására alkalmas fiatal korosztályra épített.

A munkaképes idősebb generáció tagjait -, különösen a munkanélküliség erőteljes növekedésének időszakában – sokszor kényszernyugdíjazták.

Miközben a biológiai öregedés egyre későbbi életkorra tolik ki, az „életkor értékének devalválódása” miatt a társadalmi öregedés egyre korábbi életszakaszban kezdődött.

Az idősek társadalmi szerepének csökkenése meghatározta világlátásukat és jövőképüket is. Bár jövedelmi helyzetük az országos átlaghoz képest megfelelőnek mondható, jövedelmük szubjektív megítélésében (és jövőbeni kilátásaikban) inkább pesszimizmus nyilvánul meg. Ugyanakkor az idősek körében kisebb arányú a szegénység, mint pl. a többgyermekes körében. Relatív helyzetük a rendszerváltozás óta javult.²¹

Az időskorúak összetétele rendkívül heterogén. Ez a korosztály a különböző életutakat bejárta, különböző életszínvonalal, életszemlélettel, jövedelmi és vagyoni helyzettel rendelkező embereket foglalja magában.

A „harmadik kor” elérése mégsem csupán egy biológiai és pszichológiai határkő, hanem egy újfajta életszakasz kezdete is maga örömeivel és nehézségeivel.

Család- és háztartásstruktúra

Az időskorúak helyzetének megismerésekor kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a korosodó emberek az életkor előrehaladtával milyen összetételű háztartásokban élnek, mennyire számíthatnak családjaira, hiányukban – egyedül élve – más személyek segítségére.

Magyarországon a 4,2 millió háztartás 42 százalékában élnek idős emberek és minden negyedik háztartás csak időskorú személyekből áll. Az egyszemélyes, csak idős személyekből álló háztartások száma, 2016-ban közelíti a 700 ezret és ezen belül közel 100 ezer az olyan háztartás, ahol 80 év feletti ember él egyedül, így segítség igénybevétele esetén ők nagy valószínűséggel háztartáson kívüli személyekre, hozzátartozókra, a szociális ellátórendszerre és a civil szervezetekre szorulnak (KSH 2016).

A 65 év feletti időskorosztály tagjainak, 43 százaléka házas, 41 százaléka özvegy, 12,5 százaléka elvált, 3,5 százaléka haja-

don, nőtlen. A csoport egészét leíró adatok mögött markáns különbségek vannak a nők és a férfiak, valamint a szűkebb életkori csoport között is. Amíg az idős férfiak 70 százaléka él házasságban, és csak 10 százaléka özvegy, addig a 65 év feletti nők 32 százaléka házas és 54 százaléka özvegy.

Az idősek társas kapcsolatairól fontos adat, hogy a személyes problémák kezelésében az ELEF (Európai Lakossági Egészségfelmérés) 2014 kutatás adatai szerint a megkérdezettek 90 százaléka számíthat legalább egy-két személy segítségére, ami kompenzálhatja az egyedül élés nehézségeit.

Az idősek egyik fontos feladata lehet az unokákról való gondoskodás. 2016-ban az 55-79 év közötti korosztály háromnegyedének volt unokája. A nagyszülők több mint kétharmada - a nők és a férfiak közel azonos arányban - részt vett az unokák ellátásában, felügyeletében.²²

Társadalmi ismérvek	Résztevők aránya
Összesen	69,2
Nemek	
Férfiak	67,7
Nők	70,1
Korcsoportok	
55-59	75,5
60-64	76,0
65-69	71,0
70-74	57,4
75-79	46,7
A legkisebb unoka életkora	
0-3 éves	81,0
4-6 éves	80,3
7-18 éves	63,2
19 éves és idősebb	30,6
Egészségi állapot: mindennapi tevékenységeket gátló egészségi probléma	
Nincs	72,0
Van	62,2
Iskolai végzettség	
Legfeljebb 8 általános	58,9
Szaktanulmányok / szakiskola	68,0
Érettségi	74,8
Diploma	79,4

2. táblázat: Az unokák ellátásában, felügyeletében résztvevő 55-79 év közötti korcsoportok aránya 2016-ban

(Forrás: Monostori J., Gresits G.: Idősödés.

In: Demográfiai Portré 2018, KSH NKI, 137. o.)

Az 55 és 69 év közötti időszűdő lakosság külső segítségre való rászorultsága esetén a gyermekeivel való összeköltözést

20 Farkas P. id. mű

21 Giczy Johanna (szerk. 2017): Ezüstkor: Korosodás és társadalom, KSH Konferenciakötet

22 Monostori - Gresits id. mű

tartja a legkevésbé kívánatos megoldásnak (5%), 30 százaléka elképzelhetőnek tartja, hogy ebben az esetben szakszerű gondoskodást nyújtó otthonban gondoskodjanak róla, míg 61 százaléka saját otthonában szeretne maradni.

Iskolai végzettség

Az idősebb korosztály élete során elért legnagyobb iskolai végzettsége lényegesen alacsonyabb a mai közép és fiatal korosztály végzettségéhez képest, és ez elsősorban a 75 év feletti népesség alacsonyabb iskolázottságának következménye.²³

Az idősek közel fele legfeljebb a mai nyolc általánosnak megfelelő végzettségű, ezen belül arányuk a 65-74 évesnél közel 30 százaléka, a 75 évesnél idősebbek között pedig már 60 százalék. Szakmunkás-bizonyítvánnyal minden ötödik idős rendelkezik, a „fiatalabb” idősök közül minden negyedik, az „idősebb” idősök közül minden nyolcadik.

Az előzőekből következően a magasabb iskolai végzettség a 65-75 éves korosztályt jellemzi inkább, minden negyedik személy érettségizett és minden hetedik főiskolai, vagy egyetemi diplomával rendelkezik. A legidősebbek között 15 százalék az érettségizettek és 8 százalék a felsőfokú végzettségűek aránya.

A nemek közti különbségek számottevőek a 65 év feletti korosztályban, különösen a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettség tekintetében: legfeljebb nyolc osztályt végzett a férfiak 31 százaléka, a nők 54 százaléka, a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező férfiak aránya gyakorlatilag megegyezik, 22-23 százalék, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 12 százalékos arányán belül pedig a férfiak részesedése 18 százalék, a nőké 9 százalék.

Nyugdíjazás, gazdasági aktivitás

Az idősödés folyamatában kiemelt jelentősége van a gazdasági aktivitás megszűnésének, mivel legtöbbször a nyugdíjba vonulást tekintik az öregség kezdetének, és gyakran ez kapcsolódik össze a passzivitás kezdetével, az egészségi állapot romlásának erősödésével.²⁴

Az idős emberek a korábbi évszázadokban teljesítőképességük csökkenésének függvényében fokozatosan szakadtak ki a jövedelmet biztosító munkából.

Több évtizede a nyugdíjazás azonban inkább pillanatszerű esemény az ember életében, egy csapásra megszüntetve a jövedelmező munkavégzést, lecsökkentve a rendelkezésre álló havi jövedelmet, szűkítve a tevékenységi lehetőségeket és az emberi kapcsolatok körét, vagyis összességében hirtelen rövid idő alatt bekövetkező, jelentős szerepváltozásokat eredményező eseménnyé válhat.

E változás nem csak azért érdemel figyelmet, mert egyre többen érik meg a nyugdíjazást, hanem azért is, mert egyre hosszabb időtartamot töltenek el nyugdíjasként, és egyáltalán nem lényegtelen, hogy azt milyen életminőségben teszik.²⁵

Magyarországon az idősödő nemzedékek foglalkoztatási aránya európai összehasonlításban különösen alacsony. Az EU-ban az 55-64 éves férfiak átlagosan 60 százaléka volt foglalkoztatott státuszú, hazánkban 2015-ben ennek a fele. Az 55-64 éves nők foglalkoztatási rátája is 10 százalékponttal elmaradt az uniós 45 százaléktól 2015-ben. 66 éves kor felett ugyanekkor a népesség mindössze 3,5 százaléka volt foglalkoztatott, 96 százalék már nyugdíjas.²⁶

Bár az idősek munkaerőpiacról való kiszorulása nyilvánvaló azok számára, akiknek munkaerőpiaci jelenléte megmarad, a munkavállalás pozitív módon befolyásolja az idősebb korosztály aktivitását, hasznosság érzését, önbecsülését, és ezen keresztül az életminőségét.

Az öregség a mi jövőnk - Az idősek helyzete a pandémia után

A Pápai Életvédő Akadémia dokumentuma (részlet)

Újra kell tervezni bolygónk egészére nézve a fejlődés modelljét. Az emberiség tanító mesterének útját javasoljuk a pandémia utáni világnak, azoknak az embereknek, akik értéket és reményt keresnek életük számára. A fertőzésben elhunytak jelentős része az idősek közül került ki. A társadalom számos esetben magára hagyta az időseket. Új paradigmára van szükség, amely lehetővé teszi, hogy a társadalom másként gondolkodjék az idősekről.

2050-ben több mint kétmilliárd 60 éven felüli ember él majd a Földön (ENSZ WHO adatai)

Az évek gazdagsága olyan kincs, amit érvényre kell juttatnunk és meg kell óvnunk.

Az idős emberek a családban kaphatnak megfelelő és szerető gondoskodást. Ha elszigeteljük az idős embereket, akkor a fiatalokat is megfosztjuk attól a kapcsolattól, ami gyökereihez fűzi őket és megadhatja azt a bölcsességet, amit az ifjúság magától nem érhet el.

A családok és a szociális intézmények szorosabb együttműködésére van szükség, hogy egymást kiegészítsék az idősek gondozásában. Ezen túl a közösségek szolidáris hálózatára is szükség van.

Az idősek az életről tanítanak, hiszen az öregség lelki távlatot is jelent.

Kulturális szemléletváltásra van szükség.

Összefoglalás

Az idősek számbeli és aránybeli növekedése a népességen belül – a szükségszerűen megjelenő problémák mellett – új jelenségekkel is társul.

Az idős népesség nem alkot homogén csoportot egyetlen társadalmon, kultúrán belül sem. Éppen ezért megközelítése nem lehet egységes, mivel jelen helyzetük és jövőképük is jelentősen eltérő.

Az idősek szemlélete, életfelfogása, a teljes élet megélése

23 Lampék Katalin: Az időskor szociológiai kérdései, in: Székely M – Hazafi K. (szerk.): Gerontológia, 2015

24 Lampék K. id. mű

25 Századvég – Összegző tanulmány 2018, id. mű

26 Vén Európa – X. 1., az idősek világnapja, Statisztikai Tükör 2015/69.

iránti igényük megőrzése más gondolkodási módokat és stratégiákat kíván meg a társadalom nem idős tagjaitól, illetve az idősekkel foglalkozó intézményektől is. Az autonómia, a partnerség, a tisztelet és a minőségi szolgáltatások iránti igény egyre hangsúlyosabbá válik a növekvő demográfiai csoportban, előbb-utóbb kikényszerítve a társadalom magatartásváltozását az idősekkel szemben.

Fontos, hogy az életkor meghosszabbodásából adódó következmények ne problémaként, hanem kihívásként definiálódjanak. Társadalmi, közösségi és egyéni feladat ad és felelősségvállalás eredménye lehet, hogy az életkor előrehaladása ne a veszteségek halmozódását jelentse, hanem esélyeket az alkalmazkodásra, változásra, esélyeket új élmények és örömforrások megtalálására.

Válogatott irodalom

- Aczél Petra szerk. (2018) *Bezzeg az én időmben*. Kutatási Gyorsjelentés. Budapesti Corvinus Egyetem
- Bangó Jenő (1996) Az idős korúak szociológiája in: Bangó Jenő: *Szociológia a szociális munkában*. Esztergom: JRKTF, 45-60.
- Boros Julianna (2017) Egészség idős korban in: Giczi Johanna (szerk.): *Ezüstkor, Korosodás és társadalom* Konferenciakötet. KSH 2017. 35-51.
- Brettner Zsuzsanna (2017) *A 21. század idős generációja*
- Covey, Stephen R. (2010) *A kiemelten sikeres ember 7 szokása*. Budapest: Bagolyvár Kiadó
- Daróczi Etelka, Spéder Zsolt (2000) *A korfa tetején: az idősök helyzete Magyarországon*. KSH NKI Kutatási jelentések 64., 131-152 o.
- European Unió (2017) *The 2018 Ageing Report, Underlying Assumptions*, EEIP 065
- European Social Survey (ESS) 2008-as felvétele
- European statistics explained. Healthy Life years, Eurostat Information 2015.
- Eurostat Demography Report – 2015 addition
- Farkas Péter (2014) *A szeretet közössége*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 87 – 92.
- Füzesy Zsuzsanna, Törőcsik Márta, Lampek Kinga (2013) Az idős kor egészségpszichológiája: tények és trendek. in: Kállai I., Kaszás B., Tringer L. (szerk.): *Az idős kor egészségpszichológiája*. Budapest: Medicina Könyvkiadó 68 – 83.
- Gál Róbert Iván, Varga Lili (2015) Generációk közötti erőforrás-átcsoportosítás in: Monostori I., Spéder Zs.: *Demográfiai portré 2015.*, KSH NKI, 135 -151.
- Giczi Johanna (szerk.) (2017) *Ezüstkor: Korosodás és társadalom*. KSH Konferenciakötet
- Gyarmati Andrea (2011) *Nagyszülők és unokák*. Kapocs X. /4.
- Gyarmati Andrea (2015) *Nagyszülők és unokák – A nagyszülőtől az unokák felé irányuló gondozási transzferek jellege és változása*. Corvinus Szociológiai PhD 11 – 67.
- Gyarmati Andrea (2019) *Idősödés, idősellátás Magyarországon – Helyzetkép, problémák*. Budapest: Friedrich Ebert Stief-tung
- Hablicsek László (2000) A népesség öregedés. in: Daróczi E., Spéder Zs. (szerk. 2000): *A korfa tetején: az idősök helyzete Magyarországon*. KSH NKI Kutatási Jelentések 64. 153-176.
- Huszár Ákos (2008) Idős korú háztartások fogyasztói szerkezete. in: *Aktív idős kor – tanulmánykötet*. KSH 114-129.
- Idősügyi Nemzeti Stratégia 2009. OGY Határozat, Bp.
- Iván László (1997) *Ne féljünk az öregedéstől* Budapest: Sub-Rosa Kiadó
- Kokas Dóra, Lakatos Szilvia (2010) Az idősök. in: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon* 163-172.
- Kovács Ibolya (2004) *Idősök szociális ellátása*. NCSSZI Kiadványok
- Kovács Mónika Erika, Jeszenszky Zita (2002) Idős kor és életminőség. in: Kovács M. E., Kopp M. *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón* Budapest: Semmelweis Kiadó 20-23.
- Lampek Kinga (2015) Az idős kor szociológiai kérdései, in: Székely M., Hazafi K. (szerk.): *Gerontológia jegyzet DTE*
- Magyar Statisztikai Évkönyv 2018. KSH
- Mikrocenzus 2016. KSH
- Monostori Judit, Gresits Gabriella: Idősödés in: Monostori J., Őri P., Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI 127-147.
- Népszámlálás 2001. KSH
- Pápai Életvédő Akadémia: Az öregség a mi jövőnk - Dokumentum 2021, Vatikán (részlet)
- Riemann, Fritz (1998) *Az öregedés művészete* Budapest: Hátér Kiadó KFT
- S. Molnár Edit (2004) *Az idős népesség főbb jellemzői és életkörülményei* KSH összefoglalás 1-44.
- Századvég (2018) *Az 55 évesek és idősebbek Magyarországon*

2018. Összegző tanulmány. Századvég Politikai Iskola Alapítvány 1-72.

- Széman Zsuzsa (1996) Az idősök helyzete az átalakuló magyar társadalomban in: Öregedés Közép-Európában MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató központja 1-37.
- Tokaji Károlyné (fel. szerk. 2018) *A 2014-ben végrehajtott egészségfelmérés eredményei – Összefoglaló adatok.* ELEF Műhelytanulmány 1. KSH
- Villányi Piroska (1987) *Szociális Gerontológia, Tankönyv kiadó, Bp.*
- Vén Európa X. 1. – Az idősök világnapja – Statisztikai Tükör 2015/69.